

Náležitosti směnky (koncept přednášky)

J. Kotásek¹

I. Vlastní směnka

Náležitosti vlastní směnky upravuje § 75 ZSŠ. Podle citovaného ustanovení vlastní směnka obsahuje:

- Směnečnou klauzuli
- Bezpodmínečný platební slib
- Údaj splatnosti
- Údaj platebního místa
- Jméno remitenta
- Datum a místo vystavení směnky
- Podpis výstavce

O směnečné klauzuli, údaji splatnosti, jménu remitenta i podpisu výstavce platí bez dalšího to, co bude uvedeno při výkladu o stejných náležitostech směnky cizí, proto u nich odkazujeme na navazující výklad o náležitostech cizích směnek.

Není-li ve vlastní směnce uvedeno místo vystavení, platí, že byla vystavena v místě udaném u jména výstavce (§ 76 odst. 4 ZSŠ). Pokud ani zde místní údaj uveden není, je směnka neplatná.

Platební místo může být i na směnce vlastní udáno dvěma způsoby. O výslovném uvedení místa platebního platí v plném rozsahu to, co bylo uvedeno při výkladu náležitostí cizí směnky. Není-li ale na vlastní směnce výslovný údaj platebního místa, platí podle § 76 odst. 3 ZSŠ směnka za splatnou v místě, kde byla vystavena. V podrobnostech k náležitostem viz navazující výklad o směnce cizí.

¹ Text vychází z multimediální učebnice „Nástin obchodního práva II“, Brno, MU, 2005.

II. Náležitosti směnky cizí

Náležitosti směnky cizí upravuje v osmi bodech čl. I § 1 ZSŠ. Zcela nepominutelné jsou tyto náležitosti: označení, že jde o směnku pojaté do vlastního textu listiny (čl. I § 1 bod 1), bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžitou sumu (čl. I § 1 bod 2), jméno toho, kdo má platit (§ 1 bod 3), jméno toho, komu nebo na jehož řád má být placeno (čl. I § 1 bod 6), datum vystavení směnky (čl. I § 1 bod 7) a podpis výstavce (čl. I § 1 bod 8). Naproti tomu nemusí být ve směnce vůbec udána splatnost (čl. I § 1 bod 4). Místo, kde má být placeno (čl. I § 1 bod 5) a místo vystavení směnky (čl. I § 1 bod 7) nemusí potom ze směnky vyplývat přímo, ale lze je zprostředkovaně odvodit z eventuálních jiných místních údajů ve směnce.

K jednotlivým náležitostem směnky cizí v pořadí dle čl. I § 1 ZSŠ:

a) Směnečná klauzule

Cizí směnka musí předně obsahovat označení, že jde o směnku, tzv. směnečnou klauzuli. Toto označení může zprostředkovat i složenina, resp. slovní spojení, pokud se v něm slovo směnka vyskytuje (např. „vistasměnka“, „rektasměnka“ nebo „vlastní směnka“). Směnečná klauzule musí dále splňovat následující dvě kumulativní podmínky: Za prvé musí být součástí směnečného textu. Nepostačuje proto umístění slova „směnka“ jen do nadpisu či jeho ozdobný předtisk na boku formuláře nebo ve vodotisku; vždy bude nutné, aby označení bylo integrováno přímo do textu směnky². Proto také u nás zpravidla najdeme směnečnou klauzuli v akuzativu – „Za tuto směnku zaplaťte ...“.

Podle druhé podmínky musí být označení za směnku vyjádřeno v jazyce, ve kterém je listina sepsána. Ze zákonné dikce („v jazyku, ve kterém je listina sepsána“) je zřejmé, že směnka má být vystavena toliko v jednom jazyce. Zákon netrvá na češtině. Směnka může být vystavena ve kterémkoliv z existujících jazyků a účastníkům nejsou v tomto ohledu stanoveny žádné limity. Nerozhoduje, kdo a kde směnku vystavil, resp. kde je směnka splatná. Směnka vystavená a splatná v České republice může být sepsána v libovolném z jazyků. Vždy je ale nutno respektovat jazykovou jednotu směnky.

K jejímu narušení dojde tam, kde bylo v textu směnky kombinováno několik jazyků. Případná jejich srozumitelnost či podobnost (např. češtiny a slovenštiny) nehraje roli. Nebude proto platnou směnkou listina, která vznikla doplněním českého textu do slovenského formuláře a naopak.

Požadavky zákona na jazykovou jednotnost směnky se samozřejmě netýkají místních a vlastních jmen, která je možné (a u vlastních jmen dokonce nutné) používat v originále.

² Tuto podmínku nebude proto možno splnit v těch případech, kdy směnka nebude mít text (tedy gramaticky a prostorově souvislou formu) a bude naopak prostorově roztržena do několika samostatných a nesouvislých položek.

Tedy bude možné v český psané směnce uvést „Řezno“ i „Regensburg“. Stejně tak nemohou platnost směnky zpochybnit jinojazyčná prohlášení umístěná na směnku až po její emisi (akcept, indosament, aval).

b) Bezpodmínečný platební příkaz

Podstatou směnky cizí je platební příkaz výstavce adresovaný směnečníkovi. Použití určité formy pro tento příkaz není předepsáno, z textu směnky však tato okolnost musí jasně vyplynout. V praxi se obvykle setkáme s prostým imperativem „zaplaťte“.

Podle čl. 1 § 1 bodu 2. ZSŠ musí být tento příkaz bezpodmínečný a musí směřovat k určité peněžité sumě. Co se týče první podmínky, ta nebude splněna v těch případech, kdy je příkaz vázán na smluvní a jiné vlastní vztahy mezi účastníky: např. „Zaplaťte podle smlouvy ze dne“, „Zaplaťte okamžitě po obdržení zboží“ apod. Příslušné podmínky mohou účastníci samozřejmě dojednat ve smlouvě, nic z toho ovšem nemohou promítat do směnky.

Směnečný peníz může být určen slovy, numericky, anebo oběma způsoby (tak to ostatně z bezpečnostních důvodů předpokládají všechny směnečné formuláře). Pokud je suma udávána obojím způsobem, hrozí nebezpečí, že se oba údaje ocitnou v nesouladu. Jestliže je směnečná suma udána různě částkou a slovy (např. 100.000,- a slovy „stodesettisíc“), nejde o neplatnou směnku z důvodu neurčitosti odporujících si údajů. Zákon v tomto případě rozumně předepisuje, že v případě divergentních údajů platí suma vyjádřená slovy. V případě, kdy je směnečná suma udána vícekrát slovy nebo vícekrát čísly, platí potom vždy částka nejmenší³, v žádném případě nelze částky sčítat.

Konečně je třeba zmínit poměrně kuriózní situaci, kdy je směnečná suma udána několikrát slovy a několikrát čísly, přičemž všechny tyto údaje se liší. Ustanovení čl. I § 6 odst. 2 ZSŠ pamatuje pouze na situaci různých údajů v rámci jednoho (číselného nebo slovního) vyjádření. Zřejmě ale nic nebrání využít shora uvedených pravidel o různosti určení směnečné sumy - při jejich zkombinování bude mít tedy přednost nejmenší suma udaná slovy.

Určitost údaje směnečného peníze vyžaduje také uvedení měny. Zákon nestanoví domněnku, že v takovém případě platí např. měna platebního místa, takže bez určení měny nebude listina platnou směnkou. Neplatná bude směnka s uvedením několika různých měn.

³ V obou případech srov. čl. I § 6 ZSŠ.

ZSŠ nepřichází s žádným řešením různosti měn (s výhradou níže uvedenou) jako u směnečné sumy (nestanoví např. že směnka se má platit ve měně určené slovy).

Ohledně volby měny je situace obdobná jako u jazyka směnky: směnka může znít na prakticky libovolnou existující měnu, tedy i na tu, která není v oběhu v místě platebním⁴.

Směnečnou sumu zásadně nelze úročit. Případná úroková doložka ale nezmaří platnost směnky, považuje se dle fikce obsažené v čl. I § 5 ZSŠ za nenapsanou. Účastníci jsou tak nuceni, aby příslušné úroky do splatnosti vypočetli a zahrnuli je do směnečné sumy ihned při emisi směnky.

To je možné ale jen u směnek s předem stanovenou splatností. U směnek splatných na viděnou nebo na určitý čas po viděné (vistasměnek a lhůtních vistasměnek) takové zjištění možné nebude; zde nelze datum splatnosti s jistotou předem určit. U těchto směnek proto zákon úročení směnečné sumy připouští. Pokud na směnce není jiného údaje, běží úrok ode dne vystavení směnky.

c) Jméno směnečníka (trasáta)

Směnečník je, jak již bylo uvedeno výše, pouhý adresát směnečného příkazu výstavce. Závazek mu vzniká teprve akceptací (srov. čl. I § 21 – 29 ZSŠ). Do doby, než mu je směnka k akceptu předložena, nemusí dokonce vůbec vědět o tom, že je na směnce označen jako její potenciální dlužník. Výstavce může jako směnečníka udat sám sebe (tzv. zastřená směnka vlastní).

Místo pro vyznačení směnečníka najdeme ve formulářích vlevo od středu. Není třeba před něj výslovně napsat „směnečník“, je-li zřejmé, že jde o osobu, k níž směřuje směnečný příkaz⁵. Zcela postačí uvedení jména (názevu, firmy) směnečníka. Další doplňující údaje (rodné číslo, bydliště, IČO, sídlo atp.) lze z praktického pohledu jen uvítat, zákon je ovšem pro platnost směnky nevyžaduje.

d) Údaj splatnosti

⁴ Srov. ale čl. I § 41 odst. 1 ZSŠ, který při placení směnky privileguje domácí měnu.

⁵ Z rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 5. 1999, sp. zn. 5 Cmo 657/98 (SR, č. 9/1999, s. 299): „Je-li na směnečném formuláři na obvyklém místě v levé dolní části líce směnky uvedeno označení osoby, k níž zcela zřejmě směřuje směnečný příkaz, jde o směnečníka, i když tento údaj není výslovně uvozen slovem „směnečník“.

Údaj splatnosti nemusí být ve směnce uveden, o takové směnce totiž dle čl. I § 2 ZSŠ platí, že je splatná na viděnou.

Pokud se výstavce rozhodne stanovit splatnost výslovně, poskytuje mu k tomu zákon celkem čtyři možnosti. Podle čl. I § 33 odst. 1 může být směnka splatná na viděnou, na určitý čas po viděné, na určitý čas po datu vystavení a na určitý den. Směnky s jinou dobou splatnosti jsou neplatné.

Směnky se splatností na viděnou (vistasměnky)

Formálně se splatnost na viděnou zakládá buď výslovně použitím slov „na viděnou“, „při předložení“, „po viděné“ apod. Další možnost spočívá v již zmíněném neuvedení data splatnosti.

U vistasměnek není den splatnosti předem jasně určen. Dnem dospělosti je den, kdy byla směnka prezentována příslušné osobě k placení. Splatnost je zcela v rukou věřitele, který může směnku předložit v podstatě v libovolný pracovní den⁶ a nemusí o tom dlužníka předem informovat.

Směnky se splatností na určitý čas po viděné (lhůtní vistasměnky)

Tato směnka je splatná uplynutím lhůty po předložení a dlužník má tedy k přípravě placení lhůtu ve směnce uvedenou. Příkladem lhůtní vistasměnky je směnka se splatností „za měsíc po viděné“. Počátkem běhu lhůty uvedené ve směnce je buď datum přijetí směnky, nebo protestu. Akcepty proto musí být datovány. Pokud směnka nebyla akceptována, resp. nebyla akceptována s uvedením data, bude nutno směnku nechat protestovat.

Směnky splatné na určitý čas po datu vystavení (datosměnky)

Datosměnky jsou směnky, v nichž je doba splatnosti udána určitým časem po dni vystavení: např. „za měsíc od vystavení zaplaťte“.

Směnky splatné na určitý den (fixní směnky)

⁶ Srov. čl. I § 72 odst. 1 ZSŠ.

Směnky splatné na určitý den označujeme jako fixní, precizní nebo také jako denní směnky. Jde o obvyklé určení splatnosti, např. „21. srpna 2001“. Není bezpodmínečně nutné vyhovět požadavkům formuláře a uvádět měsíc slovy. Nemusí být uvedeno konkrétní datum, postačí i všeobecně srozumitelným opisem určitého kalendářního dne - „na Sv. Václava 2001“, „první dubnový čtvrtek roku 2001“ apod. Lze použít i poněkud neurčitě znějících výrazů „začátkem“, „v polovině“ nebo „koncem“ konkrétního měsíce. Podle pravidel o počítání lhůt se jimi potom rozumí prvý, patnáctý nebo poslední den příslušného měsíce (srov. čl. I § 36 odst. 3 ZSS).

Splatnost směnky může být určena pouze čtyřmi shora uvedenými způsoby. Směnky s jinou dobou splatnosti jsou nepřipustné (stejně jako i kombinace zákonem povolených možností, neboť taková směnka by nemohla mít dostatečně určitou splatnost⁷). Zákon výslovně prohlašuje za neplatné směnky se splatností postupnou (splátkové směnky)⁸. Datum splatnosti musí být existující, jinak je směnka neplatná (např. „31. listopadu 2001“). Bude bezpodmínečně nutné uvést letopočet. Ze směnky musí také nutně vyplynout pouze jediný den splatnosti. Nepřipustná proto bude splatnost stanovená tak, že jí fakticky bude více dnů, např. „zaplaťte v srpnu 2001“, neboť taková směnka by měla celkem 31 dnů splatnosti. Stejně tak nebude platná směnka se splatností „do 22. srpna 2001“ nebo „během deseti dnů ode dne vystavení“. Závadné jsou tyto údaje kvůli předložkám „do“, resp. „během“, neboť není jisté, ve který konkrétní den ze zbývajících lhůt má být taková směnka splatná. Nepřipustné jsou i alternativní určení splatnosti („zaplaťte dne 2. 7. 2001 nebo 5. 11. 2001“, „zaplaťte na viděnou nebo dva týdny po viděné“) a také směnky, ve kterých je splatnost určena nejen konkrétním dnem, nýbrž také hodinou („Zaplaťte 4. ledna 2005 ve 13,00“).

e) Platební místo

⁷ Z rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 2. 1998, sp. zn. 5 Cmo 584/96, publikovaný v časopise PR č. 12/1998, str. 637: „Údaj „VISTA směnka“ jako součást směnečného prohlášení znamená, že jde o směnku splatnou na viděnou. Obsahuje-li však směnečné prohlášení nad to ještě označení určitého dne splatnosti, jde o navzájem se vylučující se údaje o splatnosti směnky, a taková směnka je proto neplatná pro neurčitě stanovenou splatnost.“

⁸ Srov. čl. I § 33 odst. 2 ZSS.

Platební místo může být na směnce udáno v zásadě dvojím způsobem. Výstavce je předně může určit výslovně. Opomene-li však výstavce ve směnce místo uvést, není ještě směnka bez dalšího neplatná. V takovém případě platí podle čl. I § 2 odst. 3 ZSŠ jako zákonné místo platební místo uvedené u jména směnečnicka. Tato druhá možnost určení místa platebního ovšem předpokládá, že se u jeho jména skutečně vyskytuje určitý místní údaj (a nikoliv více různých míst)⁹. V opačném případě půjde již o směnku neplatnou¹⁰.

Z praktických důvodů se místo platební uvádí na formulářích poměrně přesně (obec, ulice, PSČ atp.) a lze to jen doporučit. Pro platnost směnky postačuje i jen uvedení obce či města, např. „splatno v Praze“. Zdánlivé nejasnosti při určení konkrétního místa řeší zejména ustanovení čl. I § 87 ZSŠ¹¹.

Místo platební lze na směnce udat i prostřednictvím domicila – např. „Splatno u České spořitelny, pobočka Beroun“. Platební místo ve směnce lze postupně upřesňovat, když nahoře ve směnce bude uvedeno místo platební (např. Brno) a u domicilu bude uvedeno „splatné u České Spořitelny v Brně, pobočka Palackého třída 59“. Neplatná by však byla stejná směnka, pokud by v ní byl mezi místem platebním a místem u domiciláta rozpor (místo platební v Brně, domicil Komerční banka, pobočka Praha 1).

f) Označení remitenta

Jak bylo uvedeno výše, směnku nelze vydat jako cenný papír na doručitele. Toto omezení je pochopitelné, neboť směnka musí dle čl. I § 1 ZSŠ vždy obsahovat jméno svého prvního nabyvatele (remitenta). Obvykle je tento údaj uváděn za obratem „na řad ...“. Ordredoložka není povinná a zcela postačuje, jestliže je ze směnky zřejmé, kdo z ní má být oprávněn.

Výstavce a remitent mohou být totožné osoby (směnka na vlastní řad). Shodná jména výstavce a věřitele ještě nečiní ze směnky směnku na vlastní řad. Musí jít o totožnost materiální. Proto ve směnce na vlastní řad raději neopakuje výstavce své jméno v kolonce remitenta (to je ale zcela jistě možné), ale pro odstranění všech pochybností v ní uvede „na řad můj vlastní“, „mně samému“ apod. Pak je redukce účastníků nesporná.

⁹ Pokud je ve směnce uvedeno místo platební a současně je uveden místní údaj i u směnečnicka, má směnka pouze výslovně určené místo platební; k údajům u směnečnicka (který se může lišit od místa platebního) se samozřejmě již nepřihlédne.

¹⁰ Neplatnost nemůže být zhojena ani tím, že by při akceptaci směnečnick uvedl svou adresu, zákon trvá na místě platebním (podpůrně tedy adrese u směnečnicka) již v základní směnce, tj. směnce, která je prohlášením výstavce.

¹¹ K tomu viz pasáž věnovanou předkládání směnky k placení.

g) Den a místo vystavení

Ve směnce musí být uveden den a místo jejího vystavení. Ohledně dne vystavení platí zásady uvedené u data splatnosti, zejména se musí jednat o den skutečně existující a musí být charakterizován dostatečně určitě (den, měsíc, rok). Den vystavení musí vždy předcházet datu splatnosti. Nepřípustná bude směnka splatná před vystavením, stejně jako směnka, v níž bude den vystavení totožný se dnem splatnosti.

Zásady uvedené u místa platebního platí i pro místo vystavení. I u místa vystavení nemá absence tohoto údaje automaticky za následek neplatnost směnky. V takovém případě se může ještě uplatnit zákonná fikce: o směnce, ve které není udáno místo vystavení, platí, že byla vystavena v místě uvedeném u jména výstavce (srov. čl. I § 2 odst. 4 ZSŠ). Pokud ani zde žádný určitý místní údaj uveden není, je směnka neplatná.

h) Podpis výstavce

Poslední v zákoně uvedenou náležitostí směnky je podpis výstavce. Jako jediná z náležitostí směnky uvedených v čl. I § 1 ZSŠ musí být podpis výstavce pořízen bez výjimky vlastnoručně. O ostatním textu směnky to neplatí, může být předtištěn mechanicky nebo vlastnoručně napsán. Podpis výstavce má prostorově uzavírat celou směnku. Proto by neměl být situován např. do středu nebo po boku listiny, aby nevznikaly pochybnosti, s jakým textem se výstavce vlastně ztotožnil.

III. Prolongace směnky

Prolongací směnky rozumíme prodloužení splatnosti směnky o určitou lhůtu. Za určitých okolností dochází k posunu splatnosti směnky přímo ze zákona (srov. např. čl. I § 54 ZSŠ, který upravuje případy tzv. vyšší moci). V praxi však zpravidla půjde o prolongaci dobrovolnou, se kterou musí věřitel souhlasit. Ta je v odborné literatuře dále dělena na přímou a nepřímou. U nepřímé prolongace je namísto staré směnky vydána nová (stará listina je zpravidla zničena).

Přímá prolongace má dvě podoby: jednoduchou a kvalifikovanou. V prvním případě je pouze dohodnut odklad splatnosti, aniž by byl text směnky jakýmkoliv způsobem změněn. U přímé kvalifikované prolongace účastníci změní text směnky. V úvahu přichází několik možností. Nejlépe bude zvolit transparentní způsob - původní datum bude škrtnuto a namísto něj bude s doložkou o prolongaci připsáno datum nové. Z čl. I § 69 ZSŠ, který stanoví zásadu, že každý je zavázán podle kontextu, jaký měla směnka v době jeho podpisu, vyplývá, že k prolongační doložce by se měli podepsat všichni příslušní dlužníci.